

Ekklesia Breda 18 februari 2018

Serie: Evangelie volgens Johannes – thema: de collaborateurs - gelezen: Johannes 11,46-57

Toespraak Franck Ploum

1.

In de voorbije weken zijn we weer op zeer pijnlijke wijze geconfronteerd met voorbeelden van macht die corrupteert en machtsposities die misbruikt worden. Van Zuid Afrika waar een volk dat, net enkele decennia bevrijdt van een afschuwelijk onderdrukkend systeem, afscheid nam van een president die zich op schandelijke wijze heeft verrijkt en aan corruptie schuldig heeft gemaakt, tot seksueel misbruik en 'voedsel voor seks' in de noodhulpverlening aan de meest kwetsbare mensen en een burgemeester in de buurgemeente die zijn grenzen op gebied van alcohol en bejegening van vrouwelijke medewerkers niet kende. Daarbij verbleekt de poging van een Nederlandse schaatscoach die het medaillefeest verziekt door een affaire van matchfixing, maar ook dat is natuurlijk een voorbeeld van misbruik maken van je machtspositie.

Overal om ons heen zien we het, of maken we het zelf mee. En om z'n persoon of groep van machtsmisbruikers zit ook altijd weer een groep mensen die deze gang van zaken, deze orde in stand houden. Actief omdat ze zelf belang hebben bij de heersende orde, passief omdat ze het vergoelijken, goedpraten, of toedekken omwille van de voortgang van de organisatie. Allerlei vormen van collaboratie.

Naast meelopers zijn er ook mensen die misstanden aan de kaak stellen. Maar er zijn maar weinig organisaties of systemen waarin klokkenluiders gewenst zijn. Veelal worden zij die het onrecht aanklagen of openbaar maken weggezet, ontslagen, of op z'n minst wordt hen het leven binnen de organisatie zuur dan wel onmogelijk gemaakt. Er zijn nogal wat films gemaakt over klokkenluider, bijvoorbeeld in de tabaksindustrie, over hun persoonlijke proces en over hoe het hun en hun gezinnen, families vervolgens vergaan is.

Het is beter een te offeren te laten sterven, dan de organisatie, het verdienmodel, de machtsstructuur uit elkaar te laten vallen.

2

Na de opwekking van Lazarus is er grote tweespalt ontstaan tussen enerzijds de volgelingen van Jezus en anderzijds de religieuze leiders en hun achterban die de groeiende messiaanse aanhang zien als een bedreiging voor de stabiliteit. Maar wat is die stabiliteit? Er is kennelijk grote consensus ontstaan tussen de Romeinse bezetter en de religieuze leiding in Jeruzalem en rond de tempel. De families die onder elkaar de religieuze posities verdelen hebben dus belang bij rust, want anders komt er bonje met de Romeinen en raken ze hun bevoorrechte positie kwijt. Ze collaboreren. Daarom ook leggen de religieuze leiders rond de tempel zo'n nadruk op het navolgen van de richtlijnen van de heersende macht: betaal belasting aan de keizer, breng een offer aan de keizer in de tempel. Religie en Staat vonden elkaar in de status quo: jullie houden het volk rustig en wij sparen jullie posities en eigenstandigheid.

Maar er is een klokkenluider en zijn naam is Jezus. En dan wordt de macht onrustig. 'Als dit zo door gaat dan raken we èn heilig oord èn volk kwijt' (Joh.11,48): het volk aan Jezus en het heiligdom aan de Romeinen. Die spagaat brengt hen ertoe dat het beter is dat één mens sterft voor de gemeenschap en niet het hele volk verloren gaat (Joh 11,50).

Er is maar één plek dat het woord 'Romeinen' voorkomt in alle vier de evangelie verhalen. En dat is hier in het Johannesevangelie. Het geeft aan hoe groot de angst is van de tempelelite: we moeten koste wat het kost voorkomen dat de mensen die hier echt de touwtjes in handen hebben een kijkje komen nemen en in de gaten krijgen dat het allemaal niet zo soepel loopt als gepland. Want het volk kan niet alleen overlopen naar Jezus, maar de Romeinen kunnen er ook voor zorgen dat de natie uit elkaar valt, door hen het zelfbestuur te ontnemen. En precies dat willen de politieke en religieuze leiders niet.

3.

Maar eigenlijk willen ze iets in stand houden dat er niet meer is, want het volk, de samenleving is al hopeloos verdeeld en uit elkaar gevallen in groepen en stromingen. De dood van Lazarus is daar het symbool van: het volk is ten dode opgeschreven, zelfs 'God helpt' – wat de naam Lazarus betekent – 'God helpt' die hoop is doodverklaard, begraven achter grotstenen.

Dat is een herkenbaar gegeven dat de bovenlaag van een natie, een land, een staat, los groeit van het volk en geen idee meer heeft waar het volk zich bevindt. Als de natie maar in stand blijft, als de status quo maar blijft bestaan. Zij zijn onderdeel geworden van de wereldorde, waarvan Jezus zegt dat je er helemaal geen onderdeel van uit moet willen maken: er moet gestreefd worden naar een nieuwe wereld, met andere verhoudingen.

We hebben dat gezien eind vorige eeuw bij het uit elkaar vallen van de communistische bolwerken: totaal uitgehold, niemand die er meer in geloofde, behalve de regeringsleiders zelf. De regimes vielen een voor een, op de ene plek doordat tweehonderdduizend mensen met sleutels stonden te rammelen, en elders omdat het volk eigenhandig een muur begon af te breken. Maar we herkennen het ook in onze tijd: de vervreemding van allerlei systemen en structuren in onze samenleving die door regering of politiek verdedigd worden, maar waar geen mens meer iets van begrijpt. En te vaak wordt er dan van bovenaf geroepen dat het nog beter uitgelegd moet worden, maar vaak valt er niets meer uit te leggen en is het gewoon tijd voor verandering. Als dat geluid niet gehoord wordt, dan ontstaan er allerlei populistische stromingen die het volk aan zich gaan binden. Helaas te vaak door tweedracht te zaaien en groepen in de samenleving tegen elkaar op te zetten.

4.

Is Jezus behalve klokkenluider, ook een populist? Niet in de negatieve zin zoals wij dat nu kennen, wellicht wel in de ware zin van het woord, iemand die in de tegenstelling tussen 'volk' en 'elite', de kant van het volk kiest. Maar die keuze is bij Jezus niet ingegeven door hang naar aandacht of aanhang, maar door een innerlijke stem, een gedrevenheid om iedereen opnieuw samen te brengen rond het bevrijdende woord van de Thora, rond de God die helpt, rond het bevrijdingsverhaal. Is dat dan niet hetzelfde ideaal als wat de tempelelite nastreeft? Kajafas, zo lazen we, profeteert immers niet omwille van zichzelf, maar omwille van een hoger doel: Jezus moest sterven, zodat de verstrooide kinderen weer samengebracht konden worden tot één. (Joh 11,52).

Beiden hebben eenzelfde doel voor ogen: dat allen één zijn en samen worden gebracht. Alleen doet de een dit uit oogpunt van stabiliteit van de heersende wereldorde, dus omwille van zichzelf en het behoud van de tempelmacht en de ander – Jezus – vanuit de overtuiging dat dit hele systeem niet meer ten dienste staat van Gods bevrijdende woord, maar van zichzelf en de profiterende families. Voor Jezus kan het dus niet anders dan dat dit systeem omver moet. Het volk moet niet worden samengebracht rond de tempel, maar rond het visioen van de Thora.

En dus kan Jezus zich niet meer vrij en openlijk vertonen. Zijn bevrijdende woorden kunnen niet meer klinken in het hart van de religie en wordt naar de marge gedreven. En dan zitten we weer in de positie van de messiaanse beweging ten tijde van de schrijver van dit evangelie, eind eerste eeuw, waarin steeds duidelijker wordt dat messiaanse beweging en het opkomend rabbijnse Jodendom verschillende wegen kiezen.

5.

Na de viering van 4 februari hoorde ik iemand tegen gastspreker Egbert Rooze verzuchten: 'komt er ook nog goed nieuws uit dat Johannesevangelie, of is het echt alleen maar concluderen dat macht corrumpert en er sinds de eerste eeuw en de tijd daarvoor niets is veranderd tot op vandaag?' Het klonk als een verzuchting vanuit ontmoediging. Ik vrees dat het verhaal van vandaag niet echt bijdraagt aan een ander perspectief. En toch denk ik dat het goed is dat we dit horen en met elkaar bespreken. Want alleen wanneer we helder zicht houden op de situatie waarbinnen Jezus en de latere Jezusbeweging opereerde en verkondigde, kan de kracht van zijn boodschap ten volle aan het licht komen. Want hoe makkelijk is het om je neer te leggen bij de feiten?

Hoe eenvoudig is het om je te verschuilen achter systemen en de 'normale' gang van zaken? Hoe vaak betrappen wij onszelf er op dat we instemmen met 'zoals het altijd gaat'? Wanneer een politiek leider verkondigt dat er bij militair ingrijpen nu eenmaal slachtoffers vallen omwille van het grotere geheel. Wanneer bedrijven zeggen dat er nu eenmaal miljoenensalarissen uitbetaald moeten worden omdat anders alle talent naar het buitenland vertrekt. Wanneer een CEO massaontslag aankondigt omdat anders het hele bedrijf failliet gaat. We horen het en denken: ja, daar heeft hij een punt. Maar het bijbels verhaal, de boodschap van Jezus is nu juist om niet te snel te denken dat mensen in dit soort situaties een punt hebben. Wanneer wij denken dat het inderdaad wel oké is, dan zitten we zelf ook al te denken vanuit dat wat gebruikelijk is, dat wat heersend is.

Ook wijzelf zijn onderdeel van, of misschien wel in de macht van wat in psalm 16 genoemd wordt *godheid die offers en bloed eist*. Maar die goden bieden geen toekomst, geen veiligheid, die systemen, die manier van denken staat dit alles juist in de weg. Er wordt dus een persoonlijke omkering en verandering van denken

gevraagd. Wij zelf worden uitgenodigd om ons open te stellen voor een mogelijk nieuwe wereld, een andere omgang met elkaar, een nieuw perspectief waarin het slachtofferen van mensen niet langer een geaccepteerd onderdeel van denken en doen is.

Dat geluid moeten we laten horen. Dat visioen moet ons voor ogen staan, daar zingen we over en daar bidden we om, dat verbeelden we in ritueel van brood en wijn. Want dat helpt ons om het vol te houden. Om er aan te beginnen. En misschien kan dat niet meteen vanuit het centrum, wellicht moeten we daarvoor eerst uitwijken naar de rafelranden, naar woestijngebied, naar Efraïm. Zo herinnert het verhaal van vandaag ons nog even fijntjes aan hoe dit hele bevrijdingsverhaal ooit begon: met bevrijding uit een slavenbestaan beginnend met een lange tocht door de woestijn, een volk op weg naar opstanding en leven en de ervaring dat alleen deze God van bevrijding betrouwbaar is, veiligheid biedt voor de toekomst.

Zeg Amen, Zo moge het zijn